

Marian Biskup (19 XII 1922–16 IV 2012)

Profesora Mariana Biskupa poznałem w 1975 r., kiedy to — przygotowując swoją kolejną publikację — uczony ten dość regularnie odwiedzał Archiwum Toruńskie, w którym wówczas pracowałem. Pierwsze, co z tego okresu zapamiętałem był, noszony już wówczas przez Mariana Biskupa nawet w największe upały, prochowiec i beret oraz Jego, niezależnie od temperatury panującej wówczas na zewnątrz, legendarne już dzisiaj w Archiwum próby — z obawy przed przeziębieniem — o całkowite zamykanie okien w Pracowni Naukowej. Z czasem początkowo bardzo oficjalna znajomość z Profesorem zaowocowała ściślejszą współpracą, przede wszystkim przy wydawaniu źródeł pruskich i krzyżackich, co dawało mi wiele satysfakcji. W tym miejscu chciałbym stwierdzić, że niewielu polskich historyków odcisnęło tak znaczące piętno w polskim i międzynarodowym życiu naukowym i cieszyło się tak wielkim uznaniem w historiografii europejskiej, szczególnie dotyczącej badań nad zakonami rycerskimi, życiem stanowym i stosunkami polsko–krzyżackimi jak Profesor. Jego studia z tego zakresu ciągle są zresztą bardzo ważne dla nauki i zachowują aktualność.

Marian Biskup, późniejszy wybitny historyk, urodził się 19 XII 1922 r. w Inowrocławiu, w rodzinie rzemieślniczej, jako syn Zofii z domu Sobeckiej i Mieczysława. W mieście tym spędził całe dzieciństwo i lata młodości. Tutaj w 1939 r. uzyskał w Liceum Humanistycznym im. J. Kasprowicza tzw. małą maturę, a później — podczas okupacji hitlerowskiej — podjął też pierwszą pracę zawodową, najpierw fizyczną w rodzinnej piekarni przejętej przez okupanta, później biurową.

Jesienią 1945 r. rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu — w mieście, któremu pozostał wierny aż do śmierci. Początkowo studiował jako wolny słuchacz i dopiero po zdaniu matury w lutym 1946 r. został pełnoprawnym studentem UMK. Na uczelni uczył się m.in. na wykłady tak znakomitych historyków jak Karol Górski, Ryszard Mienicki, Bronisław Włodarski i Leonid Żytkowicz. Pod kierunkiem pierwszego z nich, profesora K. Górskiego — tworzącego w tym czasie w Toruniu polską szkołę badań nad dziejami Pomorza i zakonu krzyżackiego — napisał, obronioną w czerwcu 1949 r. (i w tymże roku opublikowaną), pracę magisterską o Janie Cegenbergu, którą zwrócił na siebie uwagę środowiska historyków¹. W swej autobiografii Profesor Górski tak wspominał M. Biskupa: „Wśród studentów moich wyróżniał się zdolnościami, siłami fizycznymi, pracowitością i dokładnością [...]. Był wtedy na IV roku, ale pracę magisterską miał napisaną i ocenioną”². Cechy te zapewne przyczyniły się do tego, że krótko po zdaniu egzaminu magisterskiego, bo już w październiku 1950 r. uzyskał stopień doktora — na podstawie dysertacji „Stosunek Gdańska do Kazimierza Jagiellończyka w okresie wojny trzynastoletniej 1454–1466”, opracowanej również pod opieką naukową K. Górskiego, a obronionej na Wydziale Humanistycznym UMK³.

Jako magister, a potem doktor, Marian Biskup nie mogąc otrzymać etatu na uniwersytecie rozpoczął pracę jako nauczyciel w Państwowym Liceum Ogrodniczym w Toruniu. Później, w latach 1951–1953, pracował w Instytucie Zachodnim, a w 1953 r. został pracownikiem Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, początkowo w Zakładzie Atlasu Historycznego⁴, a od 1958 r. w Pracowni Zakładu Historii Pomorza w Toruniu, w którym był zatrudniony (od 1987 r. jako kierownik całego zakładu) aż do przejścia na emeryturę w 1992 r. Pracując w Polskiej Akademii Nauk prowadził również w latach 1957–1972 wykłady i seminaria w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK (od 1962 r. w ramach prac zleconych). Podczas zatrudnienia w Akademii w 1957 r. uzyskał tytuł kandydata nauk historycznych, w 1958 r. został docentem, w 1961 r. profesorem nadzwyczajnym, a w 1971 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego.

Już w pierwszym okresie Jego działalności naukowej w podejmowanych studiach przeważała tematyka związana z początkami opozycji stanowej w państwie zakonnym w Prusach oraz dziejami wojny trzynastoletniej. W tym nurcie mieściła się zarówno wspomniana publikacja o Janie Cegenbergu i Towarzystwie Jaszczurczym, jak i przytaczany już doktorat, w którym M. Biskup jako pierwszy przeanalizował m.in. genezę przywilejów Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska oraz

¹ M. Biskup, *Jan Cegenberg, współtwórca Związku Pruskiego*, Zapiski TNT, t. 15, 1949, nr 1–2, s. 73–122, nr 3–4, s. 27–78.

² K. Górski, *Autobiografia naukowa*, pod red. W. Sieradzana, Toruń 2003 (Homines et historia), s. 85.

³ Zob. M. Biskup, *Stosunek Gdańska do Kazimierza Jagiellończyka w okresie wojny trzynastoletniej 1454–1466*, Toruń 1952, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. 56.

⁴ Wynikiem prac prowadzonych przez Profesora w ramach Zakładu Atlasu było opracowanie o podstawowym znaczeniu dla badań nad geografiami historyczną Pomorza Gdańskiego, cykl map wraz z komentarzem: *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku*, oprac. M. Biskup, przy współudziale L. Koca, *Atlas historyczny Polski*, seria B: „Mapy Przeglądowe”, Warszawa 1961.

wpływ tego władcy na politykę zagraniczną miasta. Ważną monografią Jego pióra związaną z tą tematyką, która spotkała się z bardzo pozytywnymi recenzjami w kraju i zagranicą, było też „Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV w.”, w której została przedstawiona geneza i najważniejsze przyczyny, które doprowadziły do inkorporacji części Prus do Polski⁵. Ukoronowaniem badań nad powyższą problematyką było obszerne dzieło wydane w 1967 r., zatytułowane „Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454–1466”, które po ponad 40 latach od publikacji nadal zachowuje swoją świeżość i aktualność. Ta wybitna praca również została bardzo pozytywnie oceniona zarówno przez badaczy z Polski, jak i Niemiec („staranna i rzetelna praca”, W. Hubatsch; „praca solidna, oparta na źródłach”, B. Poschmann)⁶. Praktycznie później, oprócz wydania kilku tomów źródeł dotyczących m.in. tych zmagania wojennych (znanych zresztą wcześniej i wykorzystanych także przez Autora książki)⁷ oraz paru nowych prac na ten temat (w części również pióra M. Biskupa)⁸ nie napisano żadnego nowego, większego dzieła poświęconego tej problematyce.

Swego rodzaju efektem kontynuacji studiów Mariana Biskupa nad dziejami państwa zakonnego oraz późniejszymi przyczynami przekształcania go w państwo świeckie (nie licząc licznych wcześniejszych studiów analitycznych) stały się dwie cenne monografie Jego pióra: „Polska a zakon krzyżacki w Prusach w początkach XVI wieku”⁹ oraz „Wojna Pruska” czyli wojna Polski z Zakonem Krzyżackim z lat 1519–1521¹⁰. Obie prace cechują się, podobnie jak wcześniejsze książki Profesora, szeroką kwerendą przeprowadzoną w archiwach polskich i niemieckich, imponującą faktografią oraz nieraz błyskotliwym doszukiwaniem się związków między poszczególnymi wydarzeniami i faktami.

Długoletnie badania prowadzone nad historią zakonu krzyżackiego i jego państwa w Prusach zaowocowały również dwiema ogólnymi syntezami: przygotowaną wspólnie z Gerardem Labudą książką „Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach” (w 2000 r. dzieło to zostało wydane przez Niemiecki Instytut Historyczny również w języku niemieckim) oraz opublikowaną pod Jego współredakcją pracą (w której opracował też obszerne rozdziały), zatytułowaną „Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo”. W tym miejscu wspomnieć też należy monumentalną, trzytomową, edycję wizytacji zakonu krzyżackiego z lat 1236–1541, przygotowaną przez Profesora wspólnie z małżonką Ireną Janosz–Biskupową¹¹.

Oprócz wzmiankowanego wyżej nurtu badawczego, od kilkadziesiątu lat wiele uwagi M. Biskup poświęcał również wielu innym tematom, szczególnie dotyczącym dziejów Torunia, problematyki kopernikowskiej lub życia stanowego. Np. obchodzona uroczystość w 1973 r. rocznica 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika przyczyniła się do opublikowania przez Profesora, również w wersji angielskiej, dzieła „Regesta Copernicana”, a także ponad 20 innych prac i edycji poświęconych działalności publicznej i gospodarczej wielkiego torunianina¹². Wybitnym osiągnięciem edytorskim są wydane w dwunastu woluminach „Akta stanów Prus Królewskich” z lat 1479–1526, zawierające unikatowe w skali europejskiej przekazy dotyczące życia stanowego na tym terenie. Pierwsze cztery tomy tego wydawnictwa Profesor przygotował do druku wspólnie ze swoim mistrzem K. Górskim, kolejne już we współpracy z żoną I. Janosz–Biskupową¹³. Edycja ta zyskała bardzo wysoką ocenę zarówno wśród historyków polskich, jak i za granicą (H. Boockmann)¹⁴.

Swego rodzaju kontynuacją tego przedsięwzięcia jest wydawnictwo protokołów Sejmików Generalnych (Generallandtag, Landtag) Prus Królewskich, które od 1526 r. zastąpiły dawne zjazdy stanów. Do chwili obecnej ukazały się trzy tomy „Protokołów”; kolejny — niestety już bez cennych rad Profesora — jest przygotowywany do publikacji¹⁵. Należy podkreślić, że podobnie jak K. Górski, od początku swojej kariery naukowej również M. Biskup był zdania, że wydawanie źródeł winno należeć do podstawowych i najważniejszych obowiązków naukowych każdego historyka i archiwisty.

Profesor Marian Biskup znany był w środowisku historycznym nie tylko dzięki własnym, wybitnym osiągnięciom naukowym (bibliografia jego prac obejmuje około 850 pozycji, w tym ponad 20 książek, tyleż samo tomów wydawnictw źródłowych oraz kilkaset artykułów, przyczynków, redakcji i recenzji), lecz także jako znakomity organizator nauki. Projekty badawcze firmowane przez Profesora zawsze w znaczący sposób podnosiły rangę takiego przedsięwzięcia zarówno w kraju jak i zagranicą. Pod jego redakcją naukową powstało wiele monografii i prac zbiorowych, wśród których wspomnieć

⁵ M. Biskup, *Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV w.*, Warszawa 1959. Zob. też R. Czaja, *Marian Biskup, w: Homines et historia. Odnowienie doktoratów Profesorów Mariana Biskupa, Jerzego Kłoczowskiego i Andrzeja Tomczaka*, Toruń 2000, s. 11.

⁶ Cyt. za: tamże, s. 12.

⁷ Np. *Księga żołądki Związku Pruskiego z okresu wojny trzynastoletniej 1454–1466*, wyd. A. Czacharowski, Toruń 1969; *Księga kamlii miasta Torunia 1453–1495*, wyd. K. Kopiński, K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2007; A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich oraz dotyczących wojny trzynastoletniej w Archiwum Państwowym w Toruniu*, t. 2 (1454–1510), Warszawa 1998.

⁸ Np. M. Biskup, *Działalność dyplomatyczna Jana Długosza w sprawach pruskich w latach 1454–1466*, w: *Długossiana*, Kraków 1980, s. 141–167; tenże, *Wojna trzynastoletnia i powrót Polski nad Bałtyk w XV wieku*, Kraków 1990; tenże, *Wojny Polski z zakonem krzyżackim (1308–1521)*, Gdańsk 1993.

⁹ Tenże, *Polska a Zakon Krzyżacki w Prusach w początkach XVI wieku: u źródeł sekularyzacji Prus Krzyżackich*, Olsztyn 1983.

¹⁰ Tenże, „Wojna Pruska” czyli wojna Polski z Zakonem Krzyżackim z lat 1519–1521: u źródeł sekularyzacji Prus Krzyżackich, Olsztyn 1991.

¹¹ M. Biskup, G. Labuda, *Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach: gospodarka, społeczeństwo, państwo, ideologia*, Gdańsk 1988; *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. M. Biskup, R. Czaja, Warszawa 2008; *Visitationen im Deutschen Orden im Mittelalter*, hrsg. M. Biskup, I. Janosz–Biskupowa, Teil 1: 1236–1449, Marburg 2002; Teil 2: 1450–1519, Marburg 2004; Teil 3: 1528–1541, Marburg 2008.

¹² Pełny wykaz prac dotyczącej tej tematyki i innych prac Profesora, zob. *Bibliografia publikacji Mariana Biskupa za lata 1949–2001*, zestawiał I. Czarciński, w: M. Biskup, *Opera minora. Studia z dziejów zakonu krzyżackiego, Prus, Polski i krajów nadbałtyckich*, Toruń 2002, s. 8–53.

¹³ *Akta Stanów Prus Królewskich*, t. 1–8, wyd. K. Górski, M. Biskup, I. Janosz–Biskupowa, Warszawa–Toruń 1955–1993. Więcej o genezie i przebiegu tego przedsięwzięcia w jego początkowym okresie zob. K. Górski, *Autobiografia*, s. 85 n.

¹⁴ Więcej na temat dorobku edytorskiego M. Biskupa, zob. m.in. R. Czaja, *Marian Biskup*, s. 7–22.

¹⁵ *Protokoły Sejmiku Generalnego Prus Królewskich*, t. 1 (1526–połowa 1528), wyd. M. Biskup, B. Dybaś, J. Tandecki, Toruń 2001; t. 2 (lipiec 1528–październik 1530), wyd. M. Biskup, B. Dybaś, J. Tandecki, Toruń 2005; t. 3 (listopad 1530–październik 1535), wyd. M. Biskup, K. Kopiński, P. Oliński, J. Tandecki, Toruń 2010.

należy liczne opracowania historii miast (np. Chełmna wydane w 1968 r. i 1987 r.; Koronowa w 1968 r. Wyd. 2 zmienione; Szubina w 1976 r.; Inowrocławia w 1978 r.; Torunia w 1983 r.; Bydgoszczy w l. 1991–1999 i in.), „Słownik historyczno–geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu” (1971 r.), dziewięć tomów „Polish Historical Library” lub materiały z posiedzeń polsko–niemieckiej komisji podręcznikowej. Przez ponad 40 lat (od 1959 r.) Marian Biskup był m.in. — nie licząc redakcji innych licznych pism regionalnych, takich jak np. „Rocznik Elbląski” (w l. 1961–1985), „Rocznik Grudziądzki (w l. 1960–1970), „Ziemia Kujawska” (od 1963 r.) lub „Prace Komisji Historycznej BTN” (w l. 1963–1996) — redaktorem wydawanych przez Towarzystwo Naukowe w Toruniu „Zapisek Historycznych”, czasopisma które głównie dzięki jego staraniom zaliczono do najlepszych polskich periodyków historycznych. Zresztą Towarzystwo Naukowe i jego wydawnictwa były „od zawsze” w centrum uwagi Profesora: w latach 1965–1983 pełnił w TNT obowiązki sekretarza generalnego, a w 1983 r. został jego prezesem. To właśnie m.in. dzięki Jego inicjatywie i staraniom doszło w ciągu ostatnich dziesięcioleci do publikacji przez Towarzystwo wielu książek poświęconych szeroko rozumianemu regionowi nadbałtyckiemu (od Pomorza po Inflanty). W tym miejscu wspomnieć można m.in. wydawaną przez TNT pod Jego redakcją wielotomową „Historię Torunia”, której zresztą napisał jeden tom¹⁶.

Profesor pełnił wiele funkcji także i w innych organizacjach. Był m.in. przez kilka lat prezesem Toruńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, a jednocześnie wiceprezesem Zarządu Głównego PTH (od 1960 r.). Jego ówczesne zasługi dla organizacji życia naukowego były później główną przyczyną m.in. dwukrotnego powierzania Mu w latach 1973–1978 funkcji prezesa Zarządu Głównego PTH, a następnie przyznania godności członka honorowego tej organizacji. Od 1974 r. Marian Biskup brał też udział w pracach Polsko–Niemieckiej Komisji Podręcznikowej, a w 1985 r. został współzałożycielem i wiceprezesem Międzynarodowej Komisji do Badania Historii Zakonu Krzyżackiego z siedzibą w Wiedniu. Jako jeden z pierwszych nawiązał już w latach 70–tych XX w. ścisłe kontakty naukowe z badaczami dziejów zakonów rycerskich z krajów bałtyckich: Estonii, Łotwy i Litwy. W latach 1991–1999 sprawował też obowiązki przewodniczącego Komitetu Nauk Historycznych PAN.

Zewnętrznym wyrazem uznania dla ogromnego dorobku naukowego i organizacyjnego Profesora były liczne godności nadane Mu przez różne instytucje państwowe, naukowe i samorządowe. W 1991 r. został członkiem korespondentem, a w 1994 r. członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk. Od 1990 r. brał udział w pracach Polskiej Akademii Umiejętności (najpierw jako członek korespondent, a od 1991 r. jako członek czynny). W 1998 r. Marian Biskup został doktorem honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a w 2001 r. — Uniwersytetu Gdańskiego. W 1995 r., za zasługi dla miasta, otrzymał najwyższe honorowe wyróżnienie Towarzystwa Miłośników Torunia — Złote Astrolabium, w 1997 r. został Honorowym Obywatelem rodzinnego Inowrocławia, w 2000 r. — Honorowym Obywatelem Torunia, a w 2007 r. Elbląga. W 2002 r. władze Gdańska odznaczyły Profesora Medalem św. Wojciecha, zaś w 2008 r. został uhonorowany medalem Stałego Komitetu Mediewistów Polskich „Lux et Laus”. Marian Biskup był też członkiem wielu prestiżowych międzynarodowych towarzystw i organizacji naukowych, m.in. Międzynarodowej Komisji Zgromadzeń Stanowych (od 1968 r.), Królewskiej Komisji Historycznej do Edycji Źródeł do Dziejów Skandynawii w Sztokholmie (od 1970 r.), Academie l’histoire des Sciences w Paryżu (od 1978 r.), Monumenta Germaniae Historica w Monachium (od 1998 r.), Komisji Historycznej w Berlinie, Komisji Historycznej do Badania Prus Wschodnich i Zachodnich oraz wielu innych. Za zasługi dla nauki otrzymał w 1993 r. Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

Janusz Tandecki
Instytut Historii i Archiwistyki
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń

¹⁶ R. Czaja, *Marian Biskup*, s. 19; M. Biskup, *U schyłku średniowiecza i w początkach odrodzenia (1454–1548)*, w: *Historia Torunia*, t. 2, cz. 1, red. M. Biskup, Toruń 1992.